

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

.....
שיעורים ממורנו ורבינו

מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"

מורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

פרשת חיי שרה תשפ"ב

התוכן:

1. "דינים שונים בהלכות שביעית" (ליל שבת קודש "חיי שרה") – עמוד 2.
2. ניזק שתיקן לפני שה"שמאי" הגיע לבדוק. (שב"ק "חיי שרה") – עמוד 8.

ניתן לצפות ולהוריד את כל שיעורי מרן הרב שליט"א

באתרנו: <http://pninim.co.il/>

תחת הלינק: [שיעורי הגאון רבי יום טוב זנגר](http://pninim.co.il/)

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ליל ש"ק פ' חיי שרה תשפ"א

הלכות שביעית (י"ב)

מצות לימוד הל' שביעית בשנת השמיטה

בשו"ת כפי אהרן (הג"ר אהרן עזריאל זצ"ל שהיה חתנו של הפלא יועץ, וראב"ד בירושלים לפני מאה וששים שנה – ח"ב יו"ד סי' י"א) כ' וז"ל בהיות השנה הבאה עלינו לטובה היא שנת התרל"ד, שנת השביעית, אין ספק כי בכלל תקנת מרע"ה שתיקן לישראל שיהיו קורין הלכות חג בחג (מגילה ל"ב), הוא ללמוד בשנה השביעית כל הדינים השייכים בה, כדי לדעת האסור והמותר. ומזקנים אתבונן, שכן הרב המבי"ט ז"ל בכמה תשובותיו כתב כי בכל שנת השמיטה היה לומד דיני שביעית, ומה שנתחדש לו בכל שמיטה היה כותב. וכן מהרלב"ח ז"ל כתב פסק ארוך לעמוד על אמיתת שנת השמיטה וקראו בשם "ספחי שביעית", ולכן גם אני הדל באלפי, ראיתי חובה לעצמי לקבוע לימוד בדיני שביעית, כי דיניה רבו מהרבה, ועצמו מספר, כמש"כ התוס' (סוכה ל"ט. ד"ה שאין) ואין מספר לדינים ולאיסורים שיש בפירות שביעית שצריך לנהוג בהם דיני שביעית עכ"ל.

וע"ע בכה"ח (סי' תכ"ט סק"ו) שכתב בשם השל"ה הק', שבפרשת שקלים ראוי ללמוד משניות של מסכת שקלים, ובפרשת פרה מסכת פרה, וקידוש החודש בפרשת החודש, וכן מסכת פסחים בפסח, ומסכת יום טוב וחגיגה ומועד קטן בכל זמן וזמן המסכתות השייכות, ולפי דבריו אפשר גם כלול ללמוד הלי' שביעית בשנת השמיטה.

גידולי מים בשביעית

תעסוקת ילדות בזריעת גידולי מים בגן ילדים – הדסים ובשמים באגרטל – להצמיח גרעין אבוקדו

יש להסתפק אם בנות קטנות בגן יכולות להנביט שעועית במצע של צמר גפן כדי שיגדל. כמו"כ יש להסתפק אם מותר להכניס גרעין של אבוקדו בצנצנת מים בבית, ועוד יש להסתפק, האם מותר להכניס הדסים ובשמים ופרחים במים שבאגרטל כדי שישארו טריים או כדי שיגדלו. מקום הספק הוא, דמצד אחד נחלקו הפוסקים אם יש להקל לזרוע גידולי מים בשביעית, אבל מאידך גיסא גם לפי המחמירים, אפשר הכא יש להקל טפי משום דמיירי בגידול בבית בדבר שמוגדר כעציץ שאינו נקוב.

שיטת המהרי"ל דיסקין והר צבי ומנחת שלמה שאסור לזרוע גידולי מים

בשו"ת מהרי"ל דיסקין (סי' כ"ז דיני שביעית סק"א) נשאל על מה שנוטלין זמורה, ומניחין אותה בצלוחית במים, ועומדת שם ב' או ג' חדשים עד שתוציא לבנים דקים, ואח"כ נוטלין מתוכה ונוטעין אותה בקרקע, ויוצא מזה אילן גדול, ופסק שאסור לעשות כן בשביעית, וע"ע בשו"ת הר צבי (זרעים ח"ב סי' ל"א) ובשו"ת מנחת שלמה (ח"ג סי' קנ"ח סק"ח) שג"כ החמירו שאסור לזרוע גידולי מים בשביעית, ודינם כמו עציץ מלא עפר, וממילא דינו כמו זריעה בעציץ שאינו נקוב, והסביר ההר צבי דכיום שנתחדש זריעה וצמיחה במים, הוי זרוע גם לענין שביעית.

שיטת הנחפה בכסף ותורת הארץ והגרי"מ טוקצינסקי שמותר לזרוע בגידולי מים

אבל בשו"ת נחפה בכסף (רבו של הרב החיד"א ז"ל - יו"ד סי' ה') ובשו"ת שדה הארץ (ח"ג יו"ד הלי' שמיטה סי' כ"ח) ובספר השמיטה (להגרי"מ טוקצינסקי זצ"ל פי"ג ענף א' סי' ד - עמוד ט"ז, ויותר באריכות בח"ב פי"ח ענף ב' עמוד צ"ז) הקילו אפילו בזריעה בגידולי מים, כיון שאינה זריעה באדמה, ובביאור שיטתם מביאים ראיי מהרמב"ם (הלי' שמיטה פי"א ה"ו) שכתב וז"ל ושורין את הזרעים בשביעית כדי לזרוע במוצאי שביעית עכ"ל. אבל הקשו ע"ז מהא דנפסק בהלי' שבת (סי' של"ו סי"א) דהשורה זרע חיטין וכיוצא בהם לתוך המים הרי זה תולדת זורע, אמנם נחלקו האחרונים בביאור האי דינא, דלשיטת המג"א (שם סק"ב) אינו חייב אלא דווקא לכשיצמח, אבל כל זמן שלא הצמיח אינו חייב, ואילו הח"א (בנשמת אדם כלל י"א סק"א) ס"ל דבעצם ההכנסה למים כבר חייב, משום שיכול להצמיח (וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' ע"א), אבל למעשה השעה"צ (סי' של"ו סקמ"ו) כ' דכל המחלוקת בין המ"א והח"א, הוא רק כשזרעו לזמן מועט שאינו יכול להצמיח בזמן כזה, אבל אם מניחו שם כדי שיצמיח, גם המ"א יודה שחייב מיד כשיטת הח"א. לפ"ז צריך ביאור טובא ליישב הסתירה בין הלי' שבת להלי' שביעית.

ביאור כמה אחרונים שהצד להחמיר הוא רק כשיש חומרים כימיים במים הגורמים צמיחת הזרעים

בתורת הלוי (שביעית פי"ה ס"ז) כ' בשם מרן בעל מרן שבט הלוי זצ"ל, דהא דשורין את הזרעים בשביעית, היינו משום דגבי שביעית ליכא דין זריעה בשריית זרעים במים, ד"שדך לא תזרע" כתב, ומים אינו שדה (כעין ספיקת הירושלמי בערלה פי"א סוף ה"ב אם יש איסור שביעית בגידולי בית, כיון ד"בית" אינו "שדה"), ושאינו משבת דאית ביה גדר מלאכת מחשבת. והוסיף דמה שהאחרונים דנו לענין גידולי מים בשביעית, היינו משום שבזמנינו מכניסים חומרים כימיים לתוך המים, ויש בהם כח הצמיחה, ועל ידם נעשים המים מוכשרים לזריעה, ולכן נחלקו אם יש לחוש דמים הללו הם במקום קרקע, וגבי שבת בכה"ג, גם המ"א ודעימיה יודו להח"א דחייב בהכנסה למים, דהו"ל כמו זורע ממש. וע"ע באז נדברו (ח"ד סי' נ"א) שג"כ הסביר דכל המחלוקת הוא רק כשמכניסים חומרים כימיים בתוך המים, אבל במים נקיים מותר לכתחילה בעציץ שאינו נקוב ע"ש.

אבל בהר צבי הנ"ל (וכן באו"ח ח"א סי' ר"ח) יישב הסתירה מהלי' שבת להלי' שביעית עפמשי"כ הרדב"ז, דאפילו אם יעמדו ימים רבים במים לא יצמחו כיון שאין שם עפר, ולכן הסביר דהשריה היא כדי שיהיו נוחין לזריעה, והוי תולדת זורע, ולפי הגדרה זו חידש דמסתבר לומר דה"ה אם שרה ונתכוון לטחינה שחייב משום טוחן, ולפ"ז כ' ההר צבי יש לומר דדוקא שריה במים שאינה מצמיחה, הוא שהתיר הרמב"ם בשביעית, דאין כאן זריעה ממש רק הכנה, ואילו בשבת כה"ג חייב, אבל בגידולי מים שיש הצמחה גמורה, אסור בשביעית משום "שדך לא תזרע". כעין זה הסביר הגרי"מ טוקצינסקי זצ"ל (בספר השמיטה הנ"ל), דבשבת החיוב הוא על האדם לנוח, ואין נ"מ בין אם זורע בעפר או שזורע במים, משא"כ בשביעית שהציווי הוא על שביתת הארץ, אבל בנקודה זו הוא חולק על ההר צבי, ופסק דבמים שאין שם עפר לא גזרו על הזריעה כלל אם הוא זורע במים בכלי פח או בכלי זכוכית.

יש לציין שחלק מהפוסקים כ' דהא דהיקל הרמב"ם בשריית זרעים, היינו כשעשה כן כדי לרכך ולא כדי להוציא שרשים, אבל אם עשה כן כדי שיוציא שרשין, אסור, ומ"מ אם הוא בבית בעציץ שאינו נקוב, יש להקל.

הגרבי"י זילבר זצ"ל (בספר הלכות שביעית ח"א עמוד כ"ה - כ"ו בבה"ל, וכן במכתבו בסוף הספר משפטי ארץ על שביעית) הביא חילוקי דעות בשיטת מרן החזו"א זצ"ל בגידולי מים, וכתב דכיון שלא זכינו לדעתו בספרו,

לכן מה שיי"א בשמו שהחמיר, מסתמא היינו בזבל כימי, אבל מים נקיים אינם בכלל "שדה", ובודאי יש להקל כשהוא בבית בעציץ שאינו נקוב.

שיטת מרן החזו"א זצ"ל להקל בגידולי מים בבריכות תחת גג ומחיצות

ולמעשה בנד"ד שמדובר בתוך הבית, כ' בדרך אמונה (פ"א צה"ל ס"ק ק"י) שמרן החזו"א זצ"ל הורה להקל בגידולי מים בבריכות (דהוי כעציץ שאינו נקוב) תחת גג ומחיצות (וע"ע בדרך אמונה ה' תרומות פ"ב ה"א בה"ל ד"ה אוכל, שכתב וז"ל שמענו בשם מרן זצ"ל שלא התיר בשביעית גידולי מים אלא תחת גג, ויזרענו בעציצים שאינם נקובים, ובאופן שהתיר בספרו – שביעית סי' כ"ב סק"א וסי' כ"ו סק"ד עכ"ל), ואע"פ שבריכות הבנויות בקרקע אין להם דין עציץ שאינו נקוב כמבואר בחזו"א (סי' כ' סק"ו) שגינה שעל הגג נוהגים בה דיני שביעית משום שנחשב כמחובר לקרקע לכל דבר כמבואר בשו"ת הרא"ש (כלל ב' סי' ד'), אבל יתכן דמה שמרן החזו"א זצ"ל התיר בגידולי מים, היינו בצירוף היתר אחר, כגון בנד"ד שהוא נמצא בתוך בית, ואע"פ שהחזו"א (סי' כ"ב סק"א) חולק על המקילים בתוך בית, מ"מ מעיקר הדין היקל בעציץ שאינו נקוב בתוך בית (וע' מש"כ בזה במעדני יו"ט על שביעית סי' ח').

סיכום לדינא בענין נבטים של שעועית על מצע צמר גפן והכנסת גרעין של אבוקדו ובשמים לתוך מים

תבנא לדינא, מותר להניח נבטים של שעועית על מצע צמר גפן בבית, וכן מותר להכניס גרעין של אבוקדו או הדסים ובשמים תוך מים בבית בשביעית, אבל מרן בעל שבט הלוי זצ"ל ועוד פוסקים ס"ל שנחלקו האחרונים אם יש להקל גם באופן שיש חומרים כימיים תוך המים שיש בהם כח הצמיחה, ועל ידם נעשים המים מוכשרים לזריעה (וכן היקל בשדה מרדכי פ"ו ס"ה, ואמנם כתבתי במעדני יו"ט על שביעית סי' ח' עמוד ס"ט לגבי הכנסת אבוקדו במים בשביעית, דמעיקר הדין מרן החזו"א זצ"ל כ' דהמיקל בעציץ שא"י בבית יש לו ע"מ לסמוך, אבל למעשה יש להחמיר כשאין צורך בדבר, ושוב התבוננתי, וי"ל דשאני גידולי מים שיש עוד סברא להקל). לפ"ז גם מותר להכניס צמחים באקווריום כדי להוסיף חמצן לדגים (שדה מרדכי פ"ו הערה כ"ז).

הכנסת פרחים במים באגרטל כשיפתחו מהניצנים

מרן הגריש"א זצ"ל פסק דמותר להניח פרחים במים שבאגרטל כשהוא נמצא בבית, אע"פ שע"ז ייפתחו מהניצנים, אבל רק בתנאי שאין בהם איסור ספיחין (הובא בדרך אמונה פ"ד סק"יז), ויש להוסיף דאע"פ שהרמ"א (סי' של"ו ס"א) פסק דאסור להעמיד פרחים בתוך מים בשבת, אם ע"ז הם ייפתחו, שאני שבת דסיבת האיסור היא מלאכה בשבת, משא"כ בשביעית שהאיסור הוא עבודת קרקע, בזה אפשר לצרף מה שהם גידולי מים והם בתוך הבית, ולפ"ז צריכים לזהר שלא להניח האגרטל במרפסת שאינה מקורה.

הכנסת פרחים במים באגרטל כשהם בולטים מחוץ לאגרטל

אם הפרחים הללו שייפתחו מהניצנים נמצאים באגרטל (אפילו אם הוא של חרס – ע' חזו"א סי' כ"ב סק"א, וע' מש"כ במעדני יו"ט על שביעית עמוד ע') בתוך הבית, יש להסתפק אם צריך להזהר שלא יבלטו מחוץ לאגרטל, דהרי המל"מ (ה' ביכורים פ"ב ה"ט) נקט דלכל דיני תורה התלויים ביניקה, נוף היוצא חוץ לעציץ נחשב כקרקע, וכן פסקו הח"א (ה' שבת מלאכת קוצר כלל י"ב ס"ב) ואג"ט (קוצר ס"ג סק"ח) וחזו"א (סי' כ"ב סק"א ד"ה ובין של עץ), ולמעשה כ' במעדני יו"ט (שביעית סי' ח' עמוד ע"א) דשיטת מרן החזו"א זצ"ל להחמיר כשנופו יוצא חוץ לצדדי העציץ, גם כשהוא נמצא בבית, ודעת מרן בעל שבט הלוי זצ"ל להקל בבית, ומרן הגריש"א זצ"ל ס"ל דבקומה עליונה או כשרצפת הבית מכוסה בפי. וי. סי. יש להקל כשהנוף בולט מחוץ לעציץ, אבל יתכן דבנד"ד שמדובר בגידולי מים, יש להקל גם לפי מרן החזו"א זצ"ל.

האם מותר לבטל פירות שביעית ברוב

כ' הרמב"ם (הלי שמיטה פ"ז הכ"ב) זה הכלל פירות שביעית שנתערבו בפירות אחרות מין במינו בכל שהוא, ושלא במינו בנותן טעם. כ' החזו"א (שביעית סי' ט' סק"ז ד"ה ירושלמי) לגבי ספיחין, שאם נתערבו בפירות אחרות, הם בטלים במינם ברוב, ולפ"ז אם פירות שביעית נתערבו בפירות שאינם קדושים בקדושת שביעית, ואינם ניכרים, הרי הם בטלים רוב, ופקעה איסורם (עי' בדרך אמונה פ"ז סוס"ק קמ"ד שהמל"מ כ' בשם התוספתא, שאם פירות שביעית נתערבו בשוק בפירות שישית או של מוצאי שביעית, יבש ביבש, הולכין אחר הרוב).

האם יש נ"מ בין ביטול תרומה ברוב לביטול פירות שביעית ברוב

אבל יש להסתפק אם מותר לכתחילה לבטל פירות שביעית ברוב, ואת"ל שאסור, האם יש נ"מ בין היכא שכל כוונתו להפקיע הקדושה, ובין היכא שאין כוונתו להפקיע הקדושה, אלא דכך היא דרך הכנת המאכל. מקום הספק הוא, דמפורסם שיטת האבני מילואים (בשו"ת בסוף הספר סי' י"ח) שאסור מה"ת לבטל תרומה ברוב מדכתיב "משמרת תרומותי", וע"י הביטול הוא מפסיד את התרומה. לפ"ז יש להסתפק אם גם בפירות שביעית צריך להחמיר שלא לבטלם, דהא מבואר ברמב"ם (הלי שמיטה פ"ה ה"ג) דאסור לשנות פירות (שביעית) מברייתן כדרך שאינו משנה בתרומה, או שמא האיסור הזה הוא רק אם משנה בצורת אכילת הפירות, משום שהדמיון של שביעית לתרומה הוא מהפסוק "לאכלה", ואכילה שלא כדרך מקרי הפסד, אבל לענין הפקעת קדושת הפירות, כשאוכל כדרך אכילה, אפשר דרק בתרומה אסור מדכתיב "משמרת תרומותי", ונ"מ טובא במי שרוצה לערב מאכל או משקה של שביעית, כגון יין או מיץ פירות, בתוך תבשיל או מאפה, באופן שהוא בטל ברוב.

האם יש איסור לסחוט פירות שביעית משום שע"ז מפקיע קדושתן

מרח הגרשז"א זצ"ל (מעדני ארץ סי' ח' סק"ג) כ' שמותר לסחוט פרי אם הדרך לסוחטו, ואין זה שינוי מברייתן, אבל הסתפק אם יש איסור מצד הפקעת הקדושה, משום שהיוצא ממנו הוא זיעה בעלמא, ופשט את ספיקתו מביטול ברוב, דלא מצינו שיהא איסור לעשות מאכל שמעורב בו מפירות שישית ושביעית יחד, ושיצטרך לדקדק שלא יהיה הרוב משישית, אע"פ שע"ז מתבטל קדושת שביעית מהפירות, אלא מוכח דלא קפדינן בהכי. והוסיף בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' מ"ו) דיש לחלק בין ביטול תרומה ברוב ובין ביטול פירות שביעית ברוב, דאע"פ שגם שביעית נקרא קודש בתורה, מ"מ כיון שמה"ת מותר לטמא פירות שביעית (ומה דאסור לסוך שמן של שביעית בידים טמאות, הוא רק איסור דרבנן), וכמו"כ מדאורייתא מותר להאכיל פירות שביעית לנכרי, והרא"י שמדרבנן מותר להאכילם כשהם אורחיו במקום שיש חשש איבה, א"כ מוכח דבשביעית לא קפדינן אלא על הפסד ממש, ולא על הפקעת קדושתו, ואינו דומה לפירות תרומה דכתיב בהו "משמרת תרומותי".

סיבת האיסור להפסיד פירות שביעית

ובביאור הדבר כ' דעיקר סיבת האיסור להפסיד פירות שביעית אינו משום הקדושה שבהן, אלא דכיון שזכה בהן מההפקר, ממילא לא זיכתה לו התורה הני פירות אלא לאכילה ולא להפסד, אבל לא מצינו בשום מקום שהתורה חייבה אותו לאכלן דווקא בקדושה, משא"כ באכילת תרומה שדינה כמו באכילת קדשים בבהמ"ק, ושפיר מוזהרין לשמור על קדושתן.

והביא עוד רא"י מהא דשנינו בתוספתא (שביעית פ"ו ה"ד) ונותן אדם דבילה וגרוגרת של שביעית לתוך התבשיל, ולא שמענו שההיתר הוא דווקא כשמכניסין לתוך תבשיל של שביעית ולא בתבשיל של

שישית, וציין למש"כ הרידב"ז על הפאת השלחן (פ"ה ס"י ה') בביאור האי דינא דתוספתא, וז"ל פי בתבשיל של חולין או תבשיל של שביעית עכ"ל. ובכל זאת פסק מרן הגרשז"א זצ"ל שם, דאמנם מותר לערב פירות שביעית ברוב פירות שאינם קדושים בקדושת שביעית, אע"פ שע"ז תבטל קדושת שביעית מהפירות, מ"מ היינו דווקא כשכוונתו לאכול כל הפירות, אבל אם כוונתו היא רק לבטל את הפירות שיש בהם קדושת שביעית מקדושתן ברוב פירות אחרות, לצורך סחורה או שימוש אחר, אסור (וע"ע במשפטי ארץ שביעית פכ"ב הערה 17).

קושיית המשנת יוסף על המנחת שלמה

בשו"ת משנת יוסף (ח"יב ס"י י"ד) העיר על דברי מרן הגרשז"א זצ"ל, מהא דשנינו בביצה (ד: דאין מבטלין איסור לכתחילה, ולדעת רוב הראשונים הוא רק איסור דרבנן, וטעם הדבר הסביר הכת"ס (נח"י סוגיות על ביצה עמוד ע"ד), שרצו חז"ל למנוע מאתנו מלאכול דבר האסור, הגם שנתבטל בהיתר, כעין הא דקיי"ל דדבר שיש לו מתירין אינו בטל, אע"פ שמדאורייתא הוא בטל, בכ"ז אינו בטל וכפרש"י שם, עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר. לפי דבריו, גם בפירות שביעית, אע"פ שמתבטלים, אבל לכתחילה אסור לעשות כן, דעד שתאכלנו ע"י ביטול בתורת חולין, תאכלנו בעין בקדו"ש.

האם יש איסור לבטל דבר המותר שיש לו מגבלה

אבל בעצם יש לדון אם הביטול של פירות שביעית מקדושתן נכללת בהא דאין מבטלין איסור לכתחילה, דהרי פירות שביעית אינם אסורים, אלא שיש מגבלה מה ניתן לעשות אתם, ומי יימר שזה נכלל ב"אין מבטלין איסור לכתחילה", ולא דמי לתרומה שיש פסוק מפורש שצריך לשומרו בקדושתו.

והנה הט"ז בהל' פסח (ס"י תמ"ז סק"ה) כ' דמותר לבטל חמץ ברוב קודם פסח, דהרי בשעת הביטול הוא דבר היתר. אבל הפמ"ג שם הוכיח מכמה מקומות בש"ס שלא הציעו לבטל ברוב, דגם הט"ז מודה דאסור לקחת חמץ ולערבו בהיתר קודם פסח, ורק אם כבר נתערב בהיתר ורוצה להוסיף עליו בזמן היתר, בזה היתר הט"ז.

אבל לכאורה ביאורו של הפמ"ג בשיטת הט"ז, נסתר ממש"כ הט"ז בעצמו בהל' סוכה, דהרי בשו"ע בהל' סוכה (ס"י תרכ"ו ס"א) יש מחלוקת במי שסוכתו תחת האילן, והאילן חמתו מרובה מצלתו והסוכה צלתה מרובה מחמתה, דלפי הדעה הראשונה בשו"ע, אפילו אם לא השפיל הענפים למטה לערבם עם הסכך, הסוכה כשרה, ואילו הדעה השניה ס"ל דאם ענפי האילן מכוונים כנגד סכך הכשר פסולה, והסביר שם המ"ב (סק"ו) דס"ל דכל מה שהוא תחת האילן, כמאן דליתא דמיא, שאינו משמש כלום כיון שהעליון מיצל עליו, וא"כ מן הסכך הנשאר הוא רק חמתו מרובה מצילתו.

והוסיף שם בשו"ע, דאם אין הסוכה צלתה מרובה מחמתה אלא ע"י האילן, צריך שישפיל הענפים ויערבם עם הסכך באופן שלא יהיו ניכרים, ויהא סכך רבה עליהם ומבטלן.

הלבוש (שם ס"ב) הקשה דהא קיי"ל (ו"ד ס"י צ"ט ס"ה - ס"ו) דאין מבטלין איסור לכתחילה, וא"כ למה מותר להשפיל ענפי האילן ולערבם בסכך, ות"י דסיבת האיסור לבטל איסור לכתחילה הוא משום דגזרינן שמא יבא להתיר כל האיסור, וא"כ מצוה שאני, דכיון שמכוון לשם מצוה לא יעשה המצוה בעבירה.

הט"ז (שם סק"ב) הקשה על תירוצו, דהרי גם במצוה זו חז"ל אסרו דבר משום גזירה, דהא אין מסככין בנסרים משום גזירת תקרה (עי' ס"י תרכ"ט ס"ח), והביא שני תירוצים אחרים על הקושי, אב"א דכשעושה הסוכה לפני סוכות עדיין לא שייך אז איסור דעדיין לא חל חיוב סוכה, ואב"א אפילו כשעושה כן בחוה"מ ג"כ שרי, דהרי אין איסור מצד עצמה של הסוכה לישיב בה, אלא שהיושב בה אינו י"ח המצוה, ולכן לא שייך איסור בעשייתה אפילו כשעושה הסוכה בפסול גמור. עוד הביא ת"י בשם

המרדכי והאגודה, דהא דאין מבטלין איסור לכתחילה היינו רק במקום שנהנה, וקיי"ל דמצוות לאו ליהנות ניתנו, אבל ע' בפמ"ג (יו"ד סי' צ"ט שפ"ד סק"א) דלהלכה קיי"ל דגם במצוות אסור לבטל איסור לכתחילה, והסביר הטעם משום דכיון דאי מבטל ליה שרי באכילה, תו אתי למימר דשרי לבטל לאכילה. לפי התיי הראשון של הט"ז התיר לבטל ענפי האילן בסכך לפני סוכות משום שעדיין לא חל חיוב סוכה, ואילו לפי הפמ"ג בהל' פסח, גם לפני פסח ההיתר הוא רק להוסיף אחרי שכבר נתערב, ולא לערבו לכתחילה וצע"ק. שוב ראיתי דבשו"ת רע"א (ח"א סי' ל"ח ד"ה אח"כ) כבר העיר כן על הפמ"ג.

עכ"פ הנוגע לנד"ד, אע"פ שיש הרבה משניות במס' שביעית לגבי תערובת פירות שביעית עם פירות אחרים, אבל יש לדון טובא אם שייך "איסור" לבטל פירות שביעית ברוב, דהרי הם מותרים באכילה, ואמנם יש להם קדושה, אבל אין זה "איסור", וא"כ עדיין יש להתעמק בסוגי' זו ועוד חזון למועד.

הוספת יין או מיץ תפוזים בעוגה להוספת טעם

שנינו במתני' בתרומות (פ"א מ"א) נותנין את היין של תרומה במורייס (פי' הרי"ש ציר דגים מלוחים), וכן נפסק ברמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"ג), ואע"פ שמחליש כח היין עי"ז, הסביר שם הירושלמי דשרי משום שהדבר נעשה למתוקי טעמא, ובמשנה ראשונה על המשנה שם הסביר דאע"פ שמשנה את המשקה לאוכל שרי, דעלויי עליה ממשקה לאוכל, ועוד דכיון שנותנו בעינו, אין זה משנה אא"כ עושה מעשה בגופו.

הפאת השלחן (פכ"ד ס"ה) כ' דגם לגבי שביעית מותר כמו שנפסק לגבי תרומה, ולפי"ז מותר לערב יין או מיץ תפוזים בעוגה או בתבשיל אע"פ שלא ישתהו בפני"ע. אבל יש להסתפק אם ההיתר להכניס יין בעוגה וכדומה הוא רק כאשר טעם היין יורגש ולא יתבטל, או אפילו כשמכניס כמות קטנה שטעמו לא יורגש בתוך העוגה (ע' משפטי ארץ פכ"ב ס"ו שנסתפק בזה).

והנה לכאורה הדבר תלוי בשאלה של ביטול פירות שביעית, דהרי מבואר בחזו"א (סי' ט' סק"ז) דפירות שביעית שנתערבו בפירות שאינם קדושים בקדושת שביעית, ואינם ניכרים, בטלים ברוב ופקעה קדושתם, ונחלקו הפוסקים אם מותר לכתחילה לבטל פירות שביעית כאשר אין כוונתו להפקיע קדושתן, אלא שכן היא דרך הכנת המאכל. בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' מ"ו) וכן במעדני ארץ (בסוף הספר סי' ח' סק"ג) הוכיח מרן הגרשז"א זצ"ל דאין איסור להפקיע קדושת שביעית מפירות שביעית, ולכן מותר לערב פירות שביעית בפירות חולין באופן שהם מתבטלים אם משתמש בהם לאכילה, וכן ס"ל להגרצ"פ פראנק זצ"ל (כרם ציון שביעית פ"ג גאון צבי סק"א), אבל במשפטי ארץ (פכ"ב הערה 17) הביא דיש חולקין עי"ז.

למעשה רוב הפוסקים נוקטים דכיון שהדרך היא להוסיף יין לעוגה, וכמו"כ מיץ ענבים או יין לסלט פירות, יש להקל בשביעית אפילו כשאינו ממש מרגיש טעמו, דזה ברור שהיין מוסיף טעם, דאל"ה לא הי' מוסיף היין או המיץ ענבים.

הוספת מים ליין או למיץ תפוזים

י"א דאין לערב מים ביין או במיץ תפוזים בכמות כזו שיופג טעם היין והמיץ תפוזים, ואין זה דומה להוספת יין בעוגה וכדומה, דכשמערב יין במאכל, עלויי עליה ממשקה לאוכל, משא"כ כשמוסיף מים ליין שהדרך למוזגו כל זמן שעדיין נשאר שם יין עליו, אבל כשמוזגו עם הרבה מים ומאבד שם יין, הרי זה אסור משום שמגרעו מיין למים, ומה"ט גם אסור להוסיף מים למיץ תפוזים, אם כמות המים שהוסיף גורם שמפסיד ממנו שם מיץ תפוזים (ע' חוט שני עמוד רס"ד).

אבל מרן הגרשז"א זצ"ל ס"ל דמותר למזוג יין או מיץ במים, כיון שכך הוא דרך שימושו (שלחן שלמה עמוד ק"ץ), ומסתימת דבריו משמע דשרי בכל אופן, והיינו אפילו אם נחשב לפגם בדיני איסור

והיתר, אבל כיון שמנהג העולם לשתות סודה עם קצת יין, הרי דרכו בכך, ואין בזה משום הפסד פירות שביעית, וכן פסק מרן הגריש"א זצ"ל (הובא במשנת הגרי"ש על שביעית עמוד צ"ב).

עירוב יין ומיץ ענבים

מרן הגריש"א זצ"ל פסק שמותר לערב יין ומיץ ענבים של שביעית זה בזה, כיון שאחד משביח טעם השני (הובא במשנת הגרי"ש על שביעית שם).

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח"י האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' חיי שרה תשפ"א

הזיק רכב חבירו והניזק תיקנו בלי הסכמת הביטוח

מעשה שהיה בראובן שנסע ברכבו ופגע ברכב של שמעון, והזיקו בהזיק גדול שכבר לא היה שייד לנהוג בו יותר. שמעון הניזק דאג שיגררו אותו למוסד של החברה כדי לתקנו, וכיון שלא היה לו סבלנות להמתין עד שראובן יסתדר עם חברת הביטוח שלו, בפרט שעכשיו לא היה לו רכב (אע"פ שהציעו לתת לו רכב חילופי, בכל זאת רצה דווקא הרכב שלו), לכן הורה למוסד לתקנו מיד, וכסיימו הביא את הקבלה לראובן המזיק כדי שישלם את החוב, או שיגיש את החשבון לחברת הביטוח שלו. ראובן טען נגדו שאמנם הוא מבוטח, אבל חברת הביטוח אינם משלמים עבור הזיק כ"כ גדול אא"כ השמאי שלהם ישום את הנזק, וכיון שהרכב כבר תוקן, אין השמאי יכול לשום את הנזק, וממילא חברת הביטוח לא ישלמו לו עבור הנזק, ולכן אינו חייב לשלם מכיסו עבור הנזק, כיון ששמעון הניזק ידע שחברת הביטוח אמורים לשלם, והוא זה שגרם לו הנזק הזה שאינו יכול לקבל החזר מחברת הביטוח.

יש לחלק שאלה זו לכמה אנפין: א. האם מזיק פטור מלשלם כשיש חברת ביטוח שמשלם. ב. האם חיובו של המזיק הוא לתקן את הנזק, או שמא חיובו הוא לשלם עבור הנזק, ונ"מ אם הניזק החליט שלא לתקן את הנזק, דאם המזיק חייב כסף לניזק, אין נ"מ אם הניזק תיקן את הנזק או לא תקנו, אבל אם חיוב המזיק הוא רק לתקן את הנזק, אינו חייב לשלם אם בפועל הניזק לא תיקנו. ג. האם פעולת הניזק שתיקן את הרכב במוסד שלו, נחשבת גרמא או גרמי, ונ"מ אם אפשר לחייבו לשלם עבור ההפסד שגרם למזיק, שעכשיו אינו יכול לתבוע מחברת הביטוח. ד. את"ל שהניזק נחשב כמזיק בגרמא, בכל זאת הוא חייב לשלם לצאת ידי שמים, וקיי"ל דמי שחייב לשלם כדי לצאת ידי שמים, אי תפס לא מפקינן מיניה. ה. האם המזיק יש לו טענה שהיה יכול לתקן את הנזק במוסד יותר זול, או שמא אין לו הזכות לקבוע היכן לתקנו.

גדר החיוב של המזיק לשלם כשיש חברת ביטוח

נחלקו הפוסקים במי שהזיק רכשו של חבירו שהי' מבוטח, האם הניזק יכול לתבוע מהמזיק לשלם לו, דהרי בלא"ה הוא יקבל תשלום מחברת הביטוח שלו - ואין כאן המקום לדון אם בזה"ז יש לו היתר לתבוע מהמזיק, כאשר כמעט בכל חברות ביטוח הם מתנים תנאי מפורש, שכל התשלומים שלהם הם אך ורק אם אינו מקבל תשלום ממקום אחר. החלקת יואב (ח"ב סי' צ' ד"ה ואני) הסביר מקום הספק,

האם חיוב התורה שצריך לשלם כשמזיק ממון חבירו, הוא רק מחמת הפסד הבעלים, או שמא גם אם הבעלים אינם מפסידים, גזה"כ הוא שצריך לשלם שיווי החפץ שהזיק.

האור שמח (ה'י שכירות פ"ז ה"א) דן במי ששכר בית מחבירו, וקיבל עליו השוכר אחריות אם ח"ו תהיה שריפה, ולמעשה היתה שריפה, והמשכיר קיבל פיצוי מחברת הביטוח, והביא ראיי שהמזיק עדיין צריך לשלם, מהא דשנינו בב"ק (קט"ז). ירד להציל את של חבירו והניח את שלו, ועלה שלו מאליו, אמרינן משמיא רחימו עליה, והשוכר חייב לשלם לו כפי שהתנה עמו, והיינו דמי שורו כאילו נפסד. הרי מבואר שבמקום שחל חובת תשלומין, חייב אפילו אם למעשה לא נגרם לו שום נזק, כש"כ בנד"ד שמה שהמשכיר מקבל מחברת הביטוח הוא תמורת דמי ביטוח ששילם משך כל השנים.

וכן פסק בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סימן ז'), שדן במי ששרף בית חבירו שהיה מבוטח, והעלה כדבר פשוט מסברא שאין שום זכות לשורף במה שהניזק עשה מסחר עם חברת הביטוח, והם משלמים לו עבור הבית ששרף, משום שהוא ריוח של מסחר, וכיון שהבית ששרף הוא של הניזק, איך יעלה על הדעת שהמזיק ירויח מזה, ובשו"ת להורות נתן (ח"ב סי' ק"ט סק"י"ט) חיזק פסק זה, והביא מש"כ החלקת יואב (ח"ב סי' צ' ד"ה ובאמת), דפשוט יותר מביעא בכותחא דמי ששרף את הבית חייב לשלם להבעלים, כי חברת הביטוח אינה משלמת בשביל שהפסיד ביתו, אלא משום שקבלו דמי ביטוח מבעל הבית, והרי אפילו אם משלם דמי ביטוח עבור בית חבירו מגיע ממון הביטוח להמשלם, ויכול אדם לשלם דמי ביטוח בעשרה מקומות, וכשנשרף ביתו נוטל עשרה פעמים (כבר הזכרנו לעיל שבזה"י א"א לעשות כן), ונמצא שמי ששילם את דמי הביטוח עשה סחורה בממונו, ואין זה פוטר את המזיק מלשלם לו.

וכן מבואר בפשיטות בקובץ שיעורים (כתובות אותיות ר"י ור"י"ח), שבודאי המזיק חייב לשלם, אלא שדן שם בענין חובת המזיק כלפי חברת הביטוח.

מאידך גיסא, בשו"ת הרי בשמים (מהדו"ת סי' רמ"ה) דן במי שגרם לשריפת בית חבירו שהיה מבוטח, והמזיק טען מאי אפסדתך, הרי אתה מקבל דמי הנזק מחברת הביטוח, ודן אם ניתן להביא ראיי מהסוגי הנ"ל בב"ק (קט"ז). דירד להציל את של חבירו והניח את שלו, ועלה שלו מאליו, דחייב לשלם לו דמי הנזק, ומה שמקבל מחברת הביטוח דומה לסיוע מן השמים. אבל דחה הראיי, דשאני התם משום שכשירד להציל חמורו של חבירו, חמור שלו נעשה כאבוד, ולכן חבירו נתחייב מיד לשלם לו, וממילא כאשר אח"כ עלה חמורו, זכה בו מהפקר, ובכה"ג שיך לומר משמיא רחימו עליה, אבל בנד"ד בחברת ביטוח, הרי לא נגרם לו שום נזק, ולמה ישלם לו, ולמסקנא הסיק שאי אפשר להוציא ממון מן המזיק.

הפתחי חושן (ה'י שאלה ופקדון פ"ח סי"ח הערה נ"ה) ג"כ העיר, דלכאורה הדמיון לעלה חמורו תמוה טובא, דהתם למעשה נשאר לו חמורו ולא נגרם לו שום נזק כלל, ולכן אי לאו סברא דמשמיא רחימו עליה, היה מקום לומר שא"צ לשלם כלל, דהרי הבטיח לפצותו על נזקו אם יוזק, ולמעשה לא ניזוק, ומ"מ אמרו בגמרא דכיון שהיה אבוד שעה אחת ונתחייב, מה שעלה אח"כ משמיא הוא, אבל בנד"ד הרי נשרף הבית מאשו, והפיצוי מחברת הביטוח אינו מתקן את הנזק, אלא שהחברה התחייבה תמורת תשלומיו משך השנה, לפצותו על נזקו, והרי זה דומה למי שנגרם לו נזק, ובאו קרוביו או ידידיו שריחמו עליו ונתנו לו מה שהוזק, האם יעלה על הדעת שיאמר המזיק הרי קיבלת כסף תמורת הנזק, ויפטר מלשלם.

בחלקת יואב הנ"ל הוכיח שבודאי המזיק חייב לשלם שווי הנזק, אע"פ שלא הפסיד לבעלים כלל, דהרי חזינן בב"ק (כ"ו:), זרק כלי מראש הגג ובא אחר ושברו במקל, אי בתר תבר מנא אזלינן, חייב המשבר (ב"ק י"ז:). אע"פ שלא הפסיד להבעלים כלל, דבלא"ה הי' נשבר בנפילתו לארץ (ואע"פ שהרמב"ן ז"ל במלחמות בב"ק כ"ו: ס"ל באמת שהמשבר תמיד פטור, אבל מלבד מה דלא קיי"ל כהמלחמות בזה, גם המלחמות לא קאמר הכי רק משום דס"ל שהכלי כשהוא באויר אבד את שוויו, כמו כלי שהוא במקום הזול, דהרי תמיד אזלינן בתר מקומו ושעתו, משא"כ במי ששרף את בית חבירו שהיה מבוטח, שהבית שוה לכל אדם ע"ש).

אבל בשו"ת להורות נתן (ח"ב סי' ק"י סק"ג) הקשה על החלקת יואב, דיש לחלק בין הנידונים, דבזרק כלי מראש הגג ובא אחר ושברה, הנה זה האחר ששברו הלא עשה מעשה היזק לבעל הכלי, כי בשעה ששבר את הכלי עדיין היה הכלי בשלימותו, והוא הוא שעשאו לשבר כלי עד שאין ראוי להשתמש

בו, ובעה"ב חסר ממונו, ולכן נתחייב לשלם, דאע"ג דבלא"ה היה כלי זה מעותד להיות שבור, האי מ"ד ס"ל דאזלינן בתר השתא, וכיון דבשעת השבירה עדיין היה הכלי שלם, לכן חייב לשלם כיון דעכ"פ עשה מעשה היזק, והוא אשר הפסיד את ממונו של בעל הכלי כי הוא הוציאו מכלל האפשרות להשתמש בו, משא"כ בנד"ד הלא טענת הנתבע הוא שלא נעשה היזק כלל, כי לא הפסידו הבעלים כלל כיון שישולם לו ע"י חברת הביטוח, וא"כ לא היה מעשהו מעשה של מזיק, ואמאי ישלם, ואף אם אנו מחייבים את המזיק גם באופן דבלא"ה היה ההיזק נעשה, וכהא דזרק כלי מראש הגג, מ"מ אין ללמוד מזה לחייב את המזיק כשאין היזק כלל, ולא החסיר לבעלים כלום, וע"ע מש"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' פ"ח וח"ג סי' קכ"ו) בסוגי' זו.

לפ"ז בנד"ד יש לומר, דאמנם הנידון הוא להיפך ממה שדנו כל הני פוסקים, דהם דנו אם הניזק יכול לתבוע מהמזיק כאשר בלא"ה הוא מקבל מהביטוח, ואילו בנד"ד השאלה היא האם הניזק יכול לתבוע את המזיק כשהמזיק היה מבוטח, והמזיק רצה לתבוע מחברת ביטוח שלו, אבל ביסוד הדבר, אפילו אם לא נפסוק שהמזיק חייב לשלם לניזק באופן שהניזק קיבל תשלום מחברת הביטוח, אבל בכל זאת יש צד השוה ביניהם, שהניזק יש לו את הזכות לתבוע מהמזיק שישלם לו, וכל מה שהמזיק טוען שהיה לו דרך לקבל תשלום עבור הנזק מחברת הביטוח, אינה סיבה לפוטרו מלשלם על מה שהוא הזיק, משום שהניזק טוען למזיק, כתוב בתורה "מכה בהמה ישלמנה", ולכן אתה חייב לשלם עבור מה שהזקת אותי, ואמנם אתה עשית ביטוח כדי שאם ח"ו יקרה מה שבאמת קרה, לא תצטרך לשלם מכיסך, אבל אין העסקים הפרטיים שלך עם חברת הביטוח פוטרים אותך מלשלם לי. אלא מאי, אתה מזיק טוען שאני גרמתי לך היזק שלא תוכל לגבות מחברת הביטוח (וע"ז נדון אי"ה בהמשך השיעור), אבל אין זה פוטר אותך מהחיוב לשלם עבור הנזק.

האם המזיק חייב לשלם עבור הנזק אם הניזק לא יתקנו

עוד יש להסתפק בהלי' תשלומי נזיקין, בגדר החיוב של המזיק, האם חיובו הוא רק לתקן הנזק, או שמא יש לו חיוב ממוני לשלם לניזק, ונ"מ טובא באופן שהניזק לא יתקן את הנזק לתקופה ארוכה אחרי הנזק, דבשלמא אם שוויו של הרכב ירד בעקבות הנזק, בודאי יש סיבה לחייב את המזיק, אבל אם ערך הרכב לא ירדה, אם הניזק לא יתקן את הרכב, אפשר המזיק פטור מלשלם על הצד שחיובו הוא לתקן את הנזק, ואינו חייב לשלם דמי הנזק.

הש"ך (ח"ו"מ סי' צ"ה סק"י"ח וסי' שפ"ז סק"א) האריך להוכיח שהחיוב של המזיק הוא לתקן הנזק, אבל החזו"א (ב"ק סי' ו' סק"ג ד"ה והנה) הוכיח מהראשונים דעיקר חיובו של המזיק הוא ממון, וכתב דנ"מ טובא בזה, דאם בשעת הנזק הי' דמי התיקון ד' זוזי, ובשעת התשלומין הוזל דמי התיקון ואינו עולה אלא זוזא, לשיטת הש"ך כיון שאינו חייב יותר מתיקונו, סגי אם ישלם זוזא, משא"כ לפי החזו"א חייב לשלם ד' זוזי. אמנם בערוה"ש (סי' שפ"ז) נקט כשיטת הש"ך שאין כאן חיוב ממוני, אלא המזיק חייב לתקן את הנזק, אבל התומים (סי' צ"ה סק"ז) והנתיבות (שם סק"ו) כ' שהש"ך חולק על הראשונים בלא ראי"י, וכן מבואר בתרומת הכרי (סי' שפ"ז).

והנה לכאורה יש עוד נ"מ במחלוקת זו, והיינו באופן שהניזק אינו מכוון לתקן הנזק בכלל, דלשיטת הש"ך שהחיוב של המזיק הוא רק לתקן הנזק, א"כ יהי' פטור מלשלם, משא"כ לפי כל הני פוסקים החולקים עליו, כיון שחייב לו ממון, חייב לשלם לו גם אם לא יתקן את הנזק.

לפ"ז בנד"ד לכאורה הניזק יכול לטעון, שהחוב של המזיק הוא ממון, ולא תשלום עבור תיקון הנזק, וא"כ גם אם הניזק לא היה מתקן את הרכב, היה יכול לתבוע דמי ההיזק מהמזיק, וממילא המזיק חייב לשלם לו בכל אופן, אבל למעשה א"א להוציא ממון מהמזיק ע"פ סברא זו לבד, כיון שהמזיק יכול לטעון "קים ל"י כשיטת הש"ך שאיני חייב לשלם א"כ אתה מתקן את הנזק.

אבל למעשה הניזק יתקן את הנזק, וממילא גם לשיטת הש"ך המזיק חייב לשלם עבור התיקון, אלא שהמזיק תובע כנגדו שאמנם אני חייב לך, אבל אתה גם חייב לי כסף עבור מה שהזקת לי שאיני יכול לתבוע מחברת הביטוח שלי. אלא שהתביעה של המזיק הוא שהניזק הזיקו בגרמי, משום שתוצאה ישירה מהתיקון הפזיזי של הנזק, היא שאין שמאי יכול לשלם את הנזק, אלא דיש להסתפק אם הדבר נחשב כגרמא או גרמי.

נ"מ בין גרמא לגרמי בניזקין

נחלקו הראשונים בחילוק בין גרמא לגרמי בניזקין, דיי"א שכל שמזיק בידים אלא שאין ההיזק ניכר, הוא גרמי, ואם אינו עושה אותו בידים אלא שהוא גורם עכשיו שההיזק יבא ממילא לאחר זמן, זה רק גרמא בניזקין (רשב"ם ב"ב צ"ד), ויי"א דרק בברי היזקא נחשב גרמי (רא"ש ב"ב פ"ב סי' י"ז), ויי"א דרק אם ההיזק בא מיד בשעת מעשה הגורם אותו, הרי זה גרמי, אבל אם ההיזק רק יבא לאחר זמן הרי זה גרמא (תוס' ב"ב כ"ב: בתירוץ השני של הר"ם), ויי"א שאינו גרמי א"כ כוונתו להזיק. למעשה רוב הפוסקים ס"ל דאינו חייב מדינא דגרמי א"כ ההיזק בא מיד וגם בברי היזקא, ונ"מ טובא בנד"ד.

האם גרמי חייב כשאין כוונתו להזיק

אמנם אפילו אם נאמר שיש כאן מקום לחייבו משום גרמי, אבל נחלקו הפוסקים אם אפשר לחייבו כשאין כוונתו להזיק, והדבר תלוי במחלוקת הראשונים אם גרמי חייב מדאורייתא מדין מזיק גמור או שהוא רק קנס דרבנן, והנ"מ בין גרמי למזיק גמור הוא דבגרמי בעינן כוונתו להזיק, וכן משמע ברמב"ם (הל' סנהדרין פ"ו ה"א) שכתב שדיין שטעה בדבר משנה, פטור כיון שאינו מתכוין, והסביר הרדב"ז דאע"פ שהוא גרמי, מ"מ בעינן שיהיה מתכוין להזיק, וכ"כ התוס' רי"ד בגיטין (ני"ג:).

אבל הש"ך (סי' ס"ו סקע"ב) ס"ל דבגרמי חייב אפילו כשאינו מתכוון להזיק, והוסיף הש"ך (סי' שפ"ו סק"ו) שאם גרמי חייב מדאורייתא, הרי זה חייב גם כשאינו מתכוון, ואם חיובו הוא רק מדרבנן אינו חייב כשאינו מתכוון (ועי' בערוה"ש סי' שפ"ו סי"א וסי"ב).

האם תפיסה מועילה כשחייב לצאת ידי שמים

לפ"ז בנד"ד קשה לומר שהוא גרמי, ומ"מ יש מקום לחייבו משום גרמא, ואע"פ שא"א לחייבו בדיני אדם, מ"מ חייב לצי"ש, והרי מבואר ברש"י בב"מ (צ"א) דמי שחייב לצי"ש אי תפיס לא מפקינן מיניה, וכן נקט הקצוה"ח (סי' כ"ח סק"א), וא"כ בנד"ד המזיק יכול לטעון, נהי שאני חייב לך עבור מה שהזקתי את הרכב שלך, אבל אתה גרמת לי נזק, ואתה חייב לצי"ש, וממילא אני תפוס בכסף שהייתי צריך לשלם לך, ואי תפיס לא מפקינן מיניה.

אבל זה אינו, דלא מיבעי שיש הרבה שחולקים על חידוש זה דלא מפקינן מיניה, אלא דיותר מזה, התם ברש"י מיירי בקלב"מ שהוא באמת חייב שני עונשים, אלא שיש גזה"כ שאין ב"ד של מטה יכולים להענישו יותר מעונש אחד, משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות, ולכן כיון שבאמת הוא גם חייב לשלם ממון, בכה"ג חידוש רש"י אי תפיס לא מפקינן מיניה. אבל מי שמזיק בגרמא, אין כאן חיוב ודאי, וע"ז לא נאמר אי תפיס לא מפקינן מיניה, וממילא אין המזיק יכול לתפוס את כספו כתשלום עבור מה שהניזק גרם לו נזק (עי' בקצוה"ח בשם המהרש"ל).

האם יש חיוב לצאת ידי שמים כשהזיק בגרמא בשוגג

עוד יש לציין, שהרבה פוסקים ס"ל שאם הזיק בגרמא בשוגג, אינו חייב לשלם אפילו לצי"ש (עי' במאירי ריש הכונס, ובחי' חתם סופר בגיטין ג. ובחזון איש בגליונות על חידושי הגר"ח מבריסק), אבל י"א שחייב בדיני שמים גם כשהזיק בגרמא בשוגג (חידושי הגר"ח על הרמב"ם פ"ז מהלכות חובל ומזיק), וכן צידד בשו"ת כתב סופר (חוי"מ סי' כ"ד) אע"פ שאביו רבינו החתם סופר זצ"ל ס"ל שבשוגג פטור.

האם הניזק יש לו זכות לתבוע שיתקנו את הנזק במוסד שלו

בכל תביעה של הניזק, יש להסתפק אם יש לו את הזכות לחייב את המזיק לתקן את הנזק דווקא במוסד המורשה מטעם מייצרי הרכב, כאשר המזיק טוען שיש לו מוסד, שמתקנים שם מצויין, ומחירו הרבה פחות מהמוסד של הניזק.

לכאורה יש מקום לדמותו להא דמבואר בשו"ע (חוי"מ סי' ת"כ סכ"א), שאם הזיק את חבירו, ורוצה לרפאותו בעצמו, או שרוצה להביא לו רופא ממקום רחוק, יכול החולה להתנגד, ולומר שרוצה דווקא רופא שמשלמים לו, ורוצה דווקא רופא מקומי שמדקדק יותר, אבל בנד"ד לא שייך הני סברות, ולכן פוסקי זמננו נוקטים, דאמנם מעיקר הדין מוטל על המזיק לתקן את הרכב, וא"כ הוא יכול לבחור את

המוסד שהוא רוצה, אבל זה רק בתנאי שהמוסד שלו אחראי וטוב כמו המוסד של החברה שהניזק מציע, ובמדה והניזק תיקן את הרכב במוסד יוקרתי, והמזיק היה לו אפשרות לתקנו במוסד שיש לו שם טוב, והיו מתקנים את הרכב במחיר מוזל יותר, לכאורה אין הניזק יכול לחייב את המזיק לשלם עבור ההפרש במחירים בין שני המוסכים.

סיכום לדינא

תבנא לדינא, אם ראובן הזיק את הרכב של שמעון, ושמעון תקנו במוסד לפני שראובן הביא שמאי מחברת הביטוח, אע"פ ששמעון הניזק גרם היזק לראובן במה שתיקן את הנזק לפני שהשמאי הגיע, בכל זאת ראובן המזיק חייב לשלם לניזק עבור ההיזק, משום דקיי"ל דכיון שראובן הוא זה שהזיק, ממילא הוא זה שחייב לשלם, ואינו יכול לפטור א"ע בטענה שיש לו ביטוח. בנוסף לכך, אינו יכול לתבוע משמעון הניזק שהזיקו במה שתיקן הרכב לפני שהשמאי הגיע, אב"א משום דלרוב הפוסקים הניזק רק הזיק את המזיק בגרמא וממילא הוא פטור, ובכה"ג קיי"ל דלא מהני תפיסה, ואב"א שהרבה פוסקים ס"ל דהמזיק בגרמא בשוגג פטור גם לציי"ש. בכל זאת אם שמעון הניזק תיקן את הרכב במוסד יוקרתי, והמזיק היה לו מוסד מורשה ומוכר שהיה מתקנו יותר בזול, אין שמעון יכול לחייבו כל הסכום ששילם.